

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1935

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α. Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» — ΣΤΑΔΙΟΥ 46^Α
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΑΙ

ΠΕΤΡΟΣ ΒΛΑΣΤΟΣ*

Μά οι τόνοι αυτοί δέν είναι συχνοί στην ποίηση του Βλαστού. Καί στά νεανικά του δεκατετράστιχα καί στά κατοπινά του, ιδίως, ποιήματα, τής ώριμότητάς του, τά πιό προσωπικά καί από κάθε άποψη πολύ άνωτερα από τά νεανικά, ό,τι πρό πάντων, στην έκφραση, στην καθαρή ποιητική ύψη του λόγου, ξεχωρίζει, είναι μιά πυκνότητα, σάν εκείνη πού συναντούμε μονάχα στους άγγλους λυρικούς, καί μιά, καθώς την όνομασα κιόλα, τραχειά άρμονία. Ή γυμνασμένη αίσθηση πού έχει βαρεθεί την εύκολη μελωδία, τό bel canto στην ποίηση, άκούει στην «Κυρήνη», στο «Σκόλασμα», στα «Στερνά Λόγια», μιά μουσική δυσκολοξάνοιχτη, βαρεία, αύστηρή, πού όταν μιά την ξανοίξης καί σταθής ικανός νά τή χαρής, αρχίζεις νά βρίσκης σά λίγο γλυκερή κάθε άλλη μουσική. Δέν είναι μελικός, δέν είναι έλεγειακός ό ποιητής αυτός είναι τραγικός.

Καί αλήθεια,—για ν' αφήσουμε την έκφραση καί νά πάμε στο περιεχόμενο,—καί εκεί ακόμα, όπως στα «Στερνά Λόγια», όπου από τή φύση του τό ποίημα—θρήνος για τό θάνατο του πιό ακριβού φίλου—φαντάζει σάν έλεγειακό, στον τόνο του καί στην ουσία του μένει τραγικό. Έδω, καί σ' ένα δυό άλλα ποιήματα,—στην «Κυρήνη», στον «Άγώνα», στο «Σκόλασμα»—υψώνεται ό Βλαστός στον καθαρό μεταφυσικό χώρο, αντικρύζει μέ δέος θρησκευτικό τό πρόσωπο τής ζωής, άγγίζει την ουσία τής τραγωδίας. Μά τό δράμα τούτο καί κεί πού φτάνει στην πιό παθητική του όξύτητα,—όπως στον «Άγώνα»,—τό ζεί τραγικά καί όχι έλεγειακά. Σύγκρυσ του φέρνει τό άγνωστο πού μάς ζώνει, γεύεται όλο τό μηδενισμό τής ζωής, τά πιό έναγωνια ρωτήματα ξεφεύγουνε άπ' τά χείλη του, αλλά δέν ξεσπά σε παράπονα. Κρατεί σάν άντρας τόν πόνο του καί μάχεται—καί ως ξέρη πώς είναι άνίκητος ό έχθρός. Καί όταν ό πόνος του γίνεται άβάστηχτος, τότε ξεσπά σ' έναν ψηλό περήφανο θρήνο. «Στάχτη, όλα στάχτη!—μέρες τίμιες καί μέρες—μεγαλόχαρά τρικυμισμένες!—Ως κι

αφτά τα βουνά μας σα χόβολες καιν σωριασμένες!—Σαν κάτι δικό μας μέσα τους φλόγιζε—κι αποκαίδι πετρώθη»—«... μόνο τα πάθη—εις απόκοτες ώρες που θέλει η καρδιά μας καί πλάθει,—δικές μας τις ζούμε. Μοίρας αγνώριστης σκιές τ' άλλα όλα βουλιάζουν» (1).

Στόν «Άγώνα» μάς δίνει ό Βλαστός την τραγική του άγωνία σε όλη της την όξύτητα καί στην πιό μεγάλη της πυκνότητα. Άπανωτά ρωτήματα, κραυγές, επικλήσεις, τρομάρες καί ίκεσίες εν' άγκομαχητό. Καί μιά άόρατη δύναμη, μιά «θεοβάρετη» παρουσία, δίχως όνομα καί δίχως μορφή, πού άκούει βουβή. «Φωτιά είσαι μεσ' στο σύννεφο, μεσ' στη βροντή το σίγασμα, —γκρεμός ολόρθος και με πατείς!»

Δέν καλοκαταλαβαίνουμε — καί τόσο τό καλλίτερο, γιατί τό ποίημα παίρνει έτσι, μιά μουσικώτερη ύποβολή — ποιά είναι ή θεοδύναμη αυτή μυστική παρουσία. Είναι ό άνώτατος κριτής, τό ύστατο ζύγισμα του νοήματος του κόσμου, είναι ή «πολυπρόσωπη καί πολύστρατη» ζωή, ή πάντα άξειδιάλυτη, είναι ή ίδια ή ύπόσταση του Θεού; «Τι το έκανα το δώρο σου; πού αθάλωσα το φως σου; — σε ποιο χαμώγι έξέχασα θερμάμενος κι ανάμελος — τή διαλεχτή σου παραγγελιά;» — «Τον εμαφτό μου γέφτηκα, και είταν χολή και σίχαμα, — καφέλα, ζούρα, παραδωμός!» — «Γιατί γυμνό με απόλυσες, ανήξερο, αξαρμάτωτο; — Πως θες η τύφλα να βρει το φως;»

Άλλά όλοι μας είμαστε μιά κινδυνεύουσα ουσία. Ένας θεός μέσ στον καθένα μας πάσχει και άγωνίζεται. «Όπου είμαι εγω πάντα και συ μαζί μου είσαι και πάσκεις — και να με σβύσεις με σε θα ζω»... «Θα σηκωθώ με σένα — γιατί είμαι σπίθα σου, γιατί γεννιέται και φαλάγγωσε — μεσ' από σάρκα μου και ψυχή — σποριά δική σου — ίδιο, ίδιο αφτό που όλο εσύ θες να γίνεις — και που δε φτάνεις το όμως ποτές!...» — «Καιρός ποιος; μην αθάνατη να καταστήθηκε η ώρα; — Πού αρχίζει ο χώρος που σταματά; — Το άδειο φουντώνει αλό-

(*) Συνέχεια από τό προηγούμενο καί τέλος.

(1) «Τά Στερνά Λόγια», ποίημα γραμμένο για τόν Ίωνα Δραγούμη, λίγο μετά τό θάνατό του, καί αφιερωμένο στη μνήμη του.

γυρα, μέσα του πλέκω απόδιστα, — δίχως πατρίδας καν θυμησιά! — Παντού και πάντα! Κι όμως ζω, κι όμως σε βλέπω ακόμα! — Τάχα στον ύστατο ύπνο μου θα δω σε παλι απάνω μου — να με προσμένεις τελειωτικά;»

Τὴν ἴδια ὑποβλητικὴ ἀορισιτία καὶ τὸν ἴδιο τραγικὸ τόνο—ἀλλ' ὄχι, τόσο ἐναγώνιο—βρίσκουμε καὶ σ' ἓν ἄλλο ποίημα τοῦ Βλαστοῦ, τὴν «Κυρήνη», τὸ ἀνώτερο ἀπὸ ὅσα ἔγραψε ἕως τώρα καὶ, ἐγὼ πιστεύω, γιὰ τὴν ὑψηλὴν τοῦ φιλοσοφικῆ πνοῆς, ἕνα ἀπὸ τὰ τρία τέσσερα ὠραιότερα ποῦ ὑπάρχουν στὴ γλώσσα μας. Στὸ πολὺστιχο τοῦτο ποίημα ποῦ ξετυλίγεται ἀφηγηματικὰ, ἢ κεντρικῶς, τουλάχιστον, ἰδέα — ἰδέα πάντα μεταφυσικὴ—σὰ νὰ χαράζει πιὸ καθαρά. Οὐσία τῆς ζωῆς εἶναι ὁ ἀγώνας, ὁ δίχως τέρμα καὶ δίχως σκοπὸ. Νὰ ξεπερνοῦμε ἀδιάκοπα τὸν ἑαυτὸ μας, γιὰ τὴ χαρὰ ποῦ δίνει τὸ ἀνέβασμα τοῦτο, νὰ κυνηγοῦμε κάτι πιὸ λαμπρὸ πάντα, πιὸ ὠραῖο, πιὸ ἥρωϊκὸ, καὶ ἂς ξέρουμε πὼς δὲ θὰ τὸ φτάσουμε ποτέ. Σὰν τὸν Καζαντζάκη, θὰ μπορούσε νὰ πῆ κι ὁ Βλαστός: «Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ μου εἶναι ὁ ἀγώνας!» «Ὅποιος ἔχει βρεῖ τὴ λύση δὲ μπορεῖ νὰ μέ βρῆ!»⁽¹⁾

«Κυρήνη, εἶσαι ἀβρετη, Κυρήνη, δε θα φτάσω πρὸς τις ανατολές το γοργοπέρασμά σου,—ποτέ τὴν ἀξία δε θ' ἀκούσω πατησιά σου—να κρούει τὰ ὄρη, τὰ σκαλοπάτια τ' οὐρανοῦ.—... τοῦ μύθου τὴν ὀρμὴ καὶ τὴν ἀλήθεια πήρες—μαζί σου ἀγύριστα. Καὶ πάντα εἶναι τοῦ νοῦ—το θάμασμα ποῦ τοὺς θεοὺς μας πλάθει,—κ' ἔτσι τῆς ἰδίας τῆς ψυχῆς μας προσκυνούμε—τὴν ἀναλήθεφτην ἀνεδοσιά».

Ποιὰ εἶναι ἡ Κυρήνη; «Κ' ἔμαθα τότε πὼς καθὼς ἡ λίμνη—μεγάλωσε τὸν οὐρανὸ ἀγκαλιάζοντας,— ἔτσι μέγας ἀνθρώπος εἶναι μονάχα—⁽²⁾ κείνος ποῦ κάτι πιο μεγάλο τοῦ ἀγαπά!» «Ψυχὴ καὶ κόσμος μιὰ συνόργανη εἶναι ἀλήθεια,—μια πολυπρόσωπη, πολὺστρατη ἐννοια,—ποῦ ὅλο χωρίζεται γιὰ νὰ συνειδωθεῖ,—μια σύνοψη ποῦ σισυφένια—το χαίρεται ν' ἀνηφορεῖ!—Μητέρα ἡ ἀγάπη, ἡ τόλμη ἀνεβασιά,—κι ὁ Λόγος πρὸς τὸ θεῖο καὶ τὸ αἰώνιο κυβερνά.—Να θες νὰ φτάσεις καὶ ν' ἀψηλωθεῖς,—καὶ νὰ μὴ θες ποτέ νὰ φτάσεις!—Λιμάνι, τύχης ἀποκοίμηση νὰ μὴν ποθεῖς,—να μὴν το μελετάς νὰ ξαποστάσεις,—μα πάντοτε τοῦ ἀγῶνα ἀκέριος νὰ ζητεῖς—τὴ μεγαλόπονη χαρὰ,—τὴ δακρυοχύμητη ὁμορφιά,—πιο σύψυχα νὰ ξεπεράσεις!»

Ἐδῶ, στὴν «Κυρήνη», ἡ δωρικὴ ἥρωϊκὴ διάθεση τοῦ Βλαστοῦ φτάνει στὴ μεγαλεί-

τερη ἔντασή της. Ἡ ψυχὴ καὶ μ' ὅλα τῆς τὰ λιγίσματα, καὶ μ' ὅλα τῆς τὰ καταποντίσματα στὸ βάραθρο, ὀρθώνεται ξανά καὶ μὲ τὴν ἴδια δίψα, καὶ μὲ τὴν ἴδια ὀρμὴ, καὶ μὲ τὴν ἴδια λαχτάρια γιὰ τὸ ἀνέβασμα, ἀντικρούζει τὸν πιὸ ἀψηλὸ τῆς στόχο. «Ποῦ πάμε; Θὰ νικήσουμε ποτέ; Πρὸς τί ὄλη ἐτούτη ἢ μάχη;—Μὴ ρωτᾶς! Πολέμα!»⁽³⁾

Στὸ «Σκόλασμα», τὸ φιλοσοφικὸ νόημα σὰ νὰ γίνεται πάλιν πιὸ σκοτεινὸ, καὶ πιὸ βαθεῖα, στῆς «Σειρήνας τὸ Τραγοῦδι», ἢ μυθικὴ ἀορισιτία. «Καλὲς εἶταν οἱ μέρες, καλὲς οἱ γλυκοαίματες νύχτες!» λέγει στὸ «Σκόλασμα» ὁ ποιητὴς, καὶ εἶναι ὁ στίχος τοῦτος ποῦ ξανάρχεται ἀλλαγμένος, ποτισμένος ὅμως πάντα ἀπ' τὴν ἴδια διάθεση, στὴν ἀρχὴ τῶν ἑπτὰ πρώτων στροφῶν, σὰ μιὰ ματιὰ γεμάτη τρυφερῆ εὐγνωμοσύνη πρὸς ὄλη τὴ ζωὴ, σὰ μιὰ φωνὴ εὐχαριστήρια—ἤρεμη, καταλαγιασμένη, ποῦ γνώρισε βαθεῖα ὅ,τι λέγει—γιὰ τὰ χίλια καλὰ τῆς ζωῆς. «Καλὲς εἶταν οἱ χώρες καὶ οἱ ρούγες, καλοὶ εἶταν οἱ λόγγοι». — «Με καλόκαρδη, πάντα πιστῆ, γνωριμιὰ μας προσμέναν».

Μὰ νὰ, ἔξαφνα, τὸ χαρούμενο λάλημα κόβεται. «Τὴ φύση ἀγαπώντας τὴν ἴδια ἀγαπούσαμε—πάντα δικὴ μας ὀρφάνια». «Μόνοι ζοῦμε, μονάχοι στὸ ἀνάκουο βουλάμε το σκοτὸς». — «Ὡς τὴν πόρτα τὴ διάπλατη σύραμε κάποτε τοῦ Ἄδης». — «Δε ρωτήσαμε, μήτε χαμένους μας κράξαμε φίλους». — «Τὸ ξέραμε—μήτε παιδί μας καν ἀποκρίνεται—μιὰς καὶ περάσει—το κατώφλι τῆς σκιάς ἀπαράστεκο. Κι ἀν ἡ φωνὴ μας—το πρόφταινε, ποιὸς μας ἐλπίζει ἀν θὰ το ἤθελε—πάλι νὰ μας προσγελάσει;»

Τώρα δὲ γυρεῦει τ' ἀγύρευτα ὁ ποιητὴς. Στὸν ἥλιο, στὴν «ἀνεμὴ μέρα», χτίζει κάποιον θεῶν τοῦ τὸ παλάτι, ποῦ δὲν ἔχει ὄνομα, μήτε χρησμούς, μήτε «ἀγιάστρα φοβέρα», μὰ εἶναι γεμάτη χαρὰ «ιδιόθελη, ἀτρύγητη, καὶ ὕγεια σαν τὸ ἄσπρο τὸ ἀλάτι». Καὶ ἡ θεὰ αὐτὴ μιὰ δίνει ὀρμήνια: «Στὴ δικὴ σας ἀλήθεια πιστοί!» — «Κάλια σβηστεῖτε α δε δύναστε—ζωὴ νὰ ξαγνίσετε πλέρια!».

Σὰν ἕνας λυρικός—μὲ τραγικὴ διάθεση καὶ πνοὴ σὰ καλλίτερά τοῦ ποιήματα—μᾶς φανερώθηκε ὡς ἐδῶ ὁ Βλαστός. Μὰ ὁ λυρικός αὐτὸς δὲν εἶναι μονόχορδος. Ξέρει νὰ κρούη καὶ ἄλλες χορδὲς τῆς λύρας, ἐκεῖνες ὅπου πᾶνε τὰ δάχτυλα τοῦ ποιητῆ ὅταν θέλη νὰ παιζογελάσῃ καὶ νὰ χωρατέψῃ, ἢ ὅταν, πνιγμένος ἀπὸ τὴ σιχασιά ποῦ τοῦ ξυπνοῦν τὰ μικρὰ καὶ τὰ ταπεινὰ τῆς ζωῆς, θέλει νὰ σαρκάσῃ καὶ νὰ μὰ σιγῶσῃ.

Γιὰ τὴ σατυρικὴ διάθεση τοῦ Βλαστοῦ, καθὼς μᾶς δείχνεται στὴν πεζογραφία

(1) «Salvatores Dei», περιόδ. «Ἀναγέννηση», Ἰούλ. — Ἀὐγ. 1927.

(2) «Ἡξέρες, φίλε, τὸν καημὸ ποῦ ἀνασταίνει,—ποῦ μᾶς σπᾶει καὶ φτερώνει μᾶς πάλι,—τὸν καημὸ πὼς δὲν εἶναι ὅσο θέμε ἡ ψυχὴ μᾶς μεγάλη». («Τὰ Στερνὰ Λόγια»).

(3) Ν. Καζαντζάκη: «Salvatores Dei».

του, θά μιλήσω παρακάτω. Ἡ διάθεση αὐτῆ στήν ποίησή του—πού μόνη ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει—ἐκδηλώνεται σέ δυό του ποιήματα, μεγάλα καί τά δυό, στή «Λυρική Σάτιρα» καί στό «Νυχτεριού Ζωντοβολιές». Μά ἡ «Λυρική Σάτιρα», παλιά, ἀλλωστε,—πρωτοτυπώθηκε στά 1905,—δέν εἶναι ἀπό τά πιό σημαντικά ποιήματα τοῦ Βλαστοῦ. Σέ δεκαπεντασύλλαβους ἀνομοιοκατάλητους καί—ὄχι—πολύ πρῶσωπικούς, μᾶς ξεσκεπάζει τή γνωστή μας, κιόλα, ἠθική του ὁ ποιητής, ὄχι ἴσως, μάλιστα, σέ ὅ,τι πιό χαρακτηριστικό ἔχει, πού τή βάζει ἀντιμέτωπη πρός τή σημερινή Ἑλλάδα, βαθεῖα πονώντας γιά τόν ξεπεσμό τῆς πατρίδας του, μά ὄχι καί ἀπελπισμένος, δράματίζεται ὁ ποιητής ἔναν ὁμοτεχνό του, «δουλεφτή του τραγουδιού», πού:

Πλάστης ζωῆς θα σηκωθεί
καί γκρεμιστής καί χτίστης,
καί με το μίσος θα νικά
καί θα οδηγεί με αγάπη,
καί την ψυχὴ του στη γενιά
θα δώσει για προζύμι
του καλοῦ καί για στέριωμα
τῆς θαρρεσίας που ορθώνει!

Πολύ ἀνώτερο ποίημα—κι ἕνα ἀπό τά πιό σημαντικά τοῦ Βλαστοῦ—εἶναι τὸ «Νυχτεριού Ζωντοβολιές». Ποίημα μακρόπνοο—ἔχει 180 περίπου τετράστιχα—καί ἐξαιρετικά ἰδιόρρυθμο, ἕνα ἀπό τά πιό ἰδιόρρυθμα, ἀσφαλῶς, τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. «Σαν κῶμο ἢ σαν τριλογίας σατυρικό δράμα» τ' ὀνομάζει ὁ ποιητής. Καί μοιάζει, πραγματικά, μὲ σατυρικό δράμα ἀρχαίας τριλογίας, μά εἶναι συγχρόνως καί σάν ἕνα ἐλεύθερο παιχνίδι τῆς φαντασίας τοῦ ποιητῆ, ὄλο μπῆρο καί μαργιολιά καί γεμάτο ἀπό τὸ πιό ἥρωϊκό αἶσθημα τῆς ζωῆς, καί σά μῦθος, ὄχι τοῦ Αἰσώπου, μά ἑνός—γιά τὸ ἠθικό του βάθος—ἀντι-Αἰσώπου, ἀν μποροῦσε κανένας νά πῆ, καί σά φιλοσοφικό ποίημα. Τέλος, μέρη-μέρη,—ἐκεῖ ὅπου περιγράφεται τὸ νύχτωμα στό χωριό καί ἡ ἀστέρινη φρεγάδα μὲ τοὺς ἀθάνατους Ἰσκιούς—τὸ «Νυχτεριού Ζωντοβολιές» φαντάζει σάν ἕνα ποίημα καθαρὰ λυρικό. Μά καί σάν ἀφήγημα ἀπλὸ νά τὸ πάρης, καί νά μὴ σταματήσης παρά μονάχα στά «ἐπεισόδια», τὰ πασπαλισμένα μὲ τόσο τσουχτερὴ εἰρωνεία, καί στὸν τρόπο πού πλέκονται, αἰσθάνεσαι μιὰ χάρη, ἕνα ἐλαφρὸ καί ἀβίαστο περπάτημα, πού καί μόνο αὐτὰ τὸ κάνουν ποίημα ἀληθινὰ ξεχωριστό.

Στὸ «Νυχτεριού Ζωντοβολιές», ξαναβρίσκουμε ὅλη τὴν ἠθική τοῦ Βλαστοῦ σέ ὅ,τι πιό οὐσιαστικό ἔχει. Δέν ἀξίζει νά ζῆς τὴ ζωὴ παρά μόνο ὅταν τὴν ἀναρριπίζη ἡ πνοὴ τοῦ ἥρωϊσμοῦ. Καί ὁ ὠραῖος θάνατος δὲ στεφανώνει παρά μιὰ τέτοια μόνο ζωὴ.

III

Κριτικός, θεωρητικός, ἄνθρωπος πού ζεῖ καί παθαίνεται γιά τίς ἰδέες, φανατικός δημοτικιστῆς ἀπὸ τά πιό νεανικὰ χρόνια του, λογοτέχνης, τέλος, πού ξέρει ὅτι γιά τὸν ἀληθινὸ ποιητῆ, τὸ ξεχώρισμα τοῦ λόγου σ' ἔμμετρο καί πεζό, ἀπὸ ὠρισμένο σημεῖο καί πέρα, καταντᾷ τύπος ἀπλός, δὲ μποροῦσε ὁ Βλαστός νά μὴν ἐκδηλωθῆ καί ὡς πεζογράφος καί νά μὴν καλλιεργῆση συστηματικά, δίπλα στήν ποίηση, καί τὴν πεζογραφία. Βέβαια, τὸ καθαρῶτερον—ἄς ποῦμε—λογοτεχνικό ἔργο του, τὰ διηγήματα, δὲ βαραίνουν καί πολὺ μέσ' σ' ὅλη του τὴν παραγωγή⁽¹⁾, τὰ «Κριτικά Ταξίδια» ὁμοῦ καί ἡ «Διγλωσσία» βαραίνουν καί μὲ τὸ παραπάνω μάλιστα. Ἐκεῖ φανερόνται ὁ ποιητῆς αὐτὸς πού καί στό πεζὸ μένει ποιητῆς, ὁ κριτικὸς πού ξέρει νά ρίχνη τόσο βαθειὰς ματιὰς σέ προβλήματα καί ζητήματα, ὁ πολεμιστῆς πού εἶτε τοὺς γλωσσικούς του ἀντίμαχους—αὐτοὺς πρό πάντων—εἶτε τὴν ἠθική, γενικώτερα, ξεπεσοῦρα τῆς πατρίδας του καί τῆς ἐποχῆς του χτυπᾷ, φαντάζει σάν ἕνας ἀπὸ τοὺς πιό μαχητικούς πού ὑπάρχουν σήμερα στήν Ἑλλάδα.

Εἶναι κρίμα πού ὁ Βλαστός, κοσμογυρισμένος ὅσο δυό-τρεις ἄλλοι Ἕλληνες λογοτέχνες, δὲ μᾶς ἔδωσε παρά τόσο λίγες σχετικὰ—ἀν λογαριάσουμε καί ἐκείνες ἀκόμα πού μετουσίωσε σέ ποιήματα—ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις: μερικὲς ἀπὸ τὴν Ἰνδία, σὲ «Κασμίρι», ἀπὸ ἕνα ταξίδι στήν Πόλη, σὲ «Γράμματα σὲ Σοζόγκα» καί ἐκεῖνες ἀπὸ τίς Ἰνδίες πάλιν, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καί ἀπὸ ἄλλους τόπους εὐρωπαϊκούς πού βρίσκουμε μετουσιωμένες στά δεκατετράστιχά του. Κρίμα, ὄχι μονάχα γιὰ τὸ Βλαστός αἰσθάνεται—καί ἐκφράζει—τόσο ζωηρὰ ὅ,τι δίνει τὸ μεγαλύτερο θέλητρο σὲ ταξιδιὸ καί ὅ,τι πρωτεύει στήν ἐντύπωση τὴν ταξιδιωτικὴ, τὰ χρώματα, τὴ φυσιογνωμία τῶν πραγμάτων, ὄλο τὸν πλοῦτο καί τὴν ποικιλία τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Μά καί γιὰ τὴν ἔτσι ὀξὺς παρατηρητῆς πού εἶναι καί τόσο πού τοῦ ἀρέσει νά συγκρίνη, νά ἐρευνᾷ, νά μελετᾷ, καί μὲ τέτοιες γνώσεις πού ἔχει, θά μποροῦσε σίγουρα νά μᾶς δώση καί ἄλλες πολλές, σέ πιό ὄριμες περιόδους τῆς ζωῆς του, ἐνδιαφέρουσες ἀπὸ κάθε ἀποψη ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις, καί νά πλουτίση, σὲ εἶδος τοῦτο, τὴν ἑλληνικὴ φιλολογία, μ' ἕνα ἔργο ἀληθινὰ ξεχωριστό.

Μίλησα κιόλα γιά τὸ πόσο αἰσθάνεται—μὲ τί ὀξύτητα καί μὲ τί σενσουαλισμὸ—τὰ χρώματα ὁ Βλαστός. Στὶς ταξιδιωτικὲς του ἐντυπώσεις ἔχουν τὴν πρώτη

(1) Ὅπως δὲ βαραίνει πολὺ, ἀπὸ τὴν ἄλλη, καί ὁ «Ἰππόλυτος».

θέση, και χάρις σ' αυτό τό τόσο ζωντανό αίσθημα του χρώματος μένει ο Βλαστός, και στην πεζογραφία του, ποιητής. Σε τίποτε άλλο δε διοχετεύει τόσο άμεσα, τόσο ζεστά τον παλμό που ξυπνά μέσα του ή «στιγμή», όσο στις ζωγραφικές του έντυπώσεις: «Και τώρα γεμίζει σιγαλά τό φαρδόχειλο λιμάνι χρώματα σπάνια και σμάλτους και σκόνες χρυσές. Πάνω από τη χαμηλή, φτηνή στεριά φαίνονται μόνο μέσα στο ροδόσταχτο λιόχυμα ψιλά-ψιλά τά κατάρτια που τά έχουνε λοξά στυλωμένα τ' άραγμένα ψαράδικα. Ούτε δέντρο, ούτε ποτάμι, ούτε βουνό λεβέντικο. Και στην πλατεία την άμμουδιά, που την έχει πλύνει τό κύμα χτυπώντας ή φεγγοβολή ανάφτει μία λουρίδα γυάλινο χρυσάφι. Μοιάζει τότες ό κόρφος σά κουπα μαλαματένια με γύρο χαμηλωμένο και λαμπερό και μέσα με μία λάμψη γαλανόσπαρτη που θυμίζει της Πόλης μωσαϊκό.»

Άλλά, αν δεν είναι τόσο ποιητής, μάς θέλγει, ώστόσο, ό Βλαστός όταν περιγράφει και άλλες του έντυπώσεις. Πόση ανάλαφρη χάρη, πόση τρυφεράδα, τί παιχνιδιάρικη άλλεγρία έδώ και κεί, και πόσες εϊκόνες και πόσες άναμνήσεις από τη ζωή της παλιάς, προπολεμικής Άθήνας, στά γράμματα στη Σοζόγκα! "Α! έδώ, βρίσκω έγώ ένα Βλαστό που θά ήθελα νά τον εύρισκα πιο συχνά. "Ένα Βλαστό που ξέρει και παίρνει — σπρωγμένος, βέβαια, και από τό είδος τό έπιστολικό, πιο αϋθόρμητο, πιο οϊκείο — τόνους ζεστούς, μαλακούς, που μάς δείχνει μία ψυχή όχι φλογισμένη από θέληση, όχι τεντωμένη, όχι πάντα υποταγμένη στην κυβέρνια του νοϋ, αλλά πιο γυμνή, πιο έλεύτερη, με την δψη που της δίνει κάθε τόσο ή στιγμή. Και πόσο άβίαστα, και με πόση άνεση συμπαθητική γίνονται όλ' αυτά! Άλλάζει τόνο, αλλάζει διάθεση, πηδά από θέμα σε θέμα, άταχτα, άκατάστατα, όπως τούρχονται οί σκέψεις και οί έντυπώσεις, και κάτω και άνάμεσα απ' τά λόγια κυλά αδιάκοπα, άθώρητο ρέμα μά που τό νοιώθουμε κάθε στιγμή, μία ζεστή λυρική τρυφεράδα.

Και έδώ, όμως, στά τρυφερά αυτά γράμματα σε μιάν αγαπημένη γυναίκα, όπως και παντού άλλου, δεν ξεχνά τις «ιδέες» ό Βλαστός, την ήθική του, την κριτική. Οί ιδέες—μετά την ποίηση—δεν είναι τό πιο μεγάλο του πάθος, και δε μιλεί κάπου για την «κριτική φιλοσοφία» σαν για κάτι άνωτερο κι' από την έπιστήμη και από τις φιλοσοφίες τις δογματικές, και θάσφαλα, τάχα, αν έλεγα ότι ή πιο κυρίαρχη ιδιότητά του, μετά την ποιητική, είναι ή κριτική διάθεση;

Στη «στενή» κριτική, των εϊκαστικών τεχνών και της φιλολογίας, δεν πολυστάθηκε ό Βλαστός. Σίγουρα δε θά τόβρε καθόλου γουστόζικο νά μιλή για καθέκαστα έργων που τά περισσότερα μόνο πικρία

και απογοήτευση σου ξυπνούν και πάντως πολύ λίγη ευχαρίστηση μπορούν νά σου δώσουν. Μά και τη στενή αϋτή κριτική βρήκε τρόπο νά τη φαρδύνη, και έδειξε και κεί ότι, εκτός από τις πλατειές και ποικίλες και στέρες γνώσεις και τη φιλοσοφική κατάρτιση, όλο και πιο άναγκαία για ένα σημερινό κριτικό, έχει πολύτιμα χαρίσματα και άληθινό τάλαντο κριτικού ό Βλαστός. "Ότι ξέρει νά ξεχωρίση, νά βάζη στη σωστή τους διαβάθμιση τις αξίες—αίσθημα τάξης, ρυθμιστή νοϋ, άριστοκρατικό, που τό φανερώνει κι' έδώ ό Βλαστός,—ότι προχωρεί βαθειά, έξετάζει όργανικά και κυκλικά τά καλλιτεχνικά φαινόμενα και όχι ξεκρέμαστα και κομματιασμένα, ότι έχει λεπτό αίσθημα της τέχνης, ξέρει νά πυκνώνη έπιγραμματικά και παραστατικά—χάρισμα ζωγραφικό τουτο—τη σκέψη του, ότι δεν του λείπει ή τόλμη, δε σκύβει κάτω και απ' εκείνους που φαίνονται σαν οί πιο τελεσίδικοι φετφάδες της κριτικής, τέλος τό μπρίο του, ή μαχητικότητα του που τον κάνει νά κατεβάξη αλύπητα τό βούνευρο του σατυριστή στά κεφάλια των αντιπάλων του—και με πόσο κέφι και με τί ήδονή!— Ιδίως όταν πρόκειται για πόλεμο γλωσσικό, μπορεί νά μην είναι καθαυτό κριτικά έφόδια, ίσως, μάλιστα, νά σκοτίζουν την κρίση, πάντως, όμως, στην κριτική του Βλαστοϋ, και άπάνω απ' όλα, στη γλωσσική, δίνουν νεϋρο, μία άψάδα και μία μπρουσκάδα, κάτι τό τραχύ, τό ρωμαλέο, τό ξέσκεπο, που είναι ό,τι πιο προσωπικό, ό,τι πιο χαρακτηριστικό έχει ή κριτική του.

Είναι φανερό—μάς δίνει κι' ό ίδιος όλα τά στοιχεία για νά τό ιδούμε—ότι σε ώρισμένες του κρίσεις κάνουν τον Βλαστό άδικο και υπερβολικό οί γλωσσικές του ιδέες. "Αν δεν ήταν τόσο άπόλυτα πεισμένος για την όρθότητα των γλωσσικών του ιδεών και τόσο φανατισμένος, και αν δεν έδινε τέτοιο βάρος ήθικό στο γλωσσικό ζήτημα, θά εκρινε άσφαλώς πιο ψύχραιμα και πιο άμερόληπτα μερικά πράγματα. «Λυπούμαι, μου έγραφε έδώ και λίγο καιρό, που σας ξαφνίζει η αντιπάθεια που έχω για τον Παπαδιαμάντη, τον Κάλβο και τον Καβάφη. Μα είναι όλοι-τους αντιπρόσωποι της βυζαντινής παράδοσης. Πως θέτε να τους αγαπήσω; Θα έπρεπε πρώτα ν' αρνηθώ τον εαφτό μου».

Βυζαντινή παράδοση για τό Βλαστό είναι ή αρχαιομανία, ή προγονοπληξία, ή ιδέα πως είμαστε ή ίδια ράτσα με τους αρχαίους "Έλληνες, και όχι όλότελα καινούρια, ρωμιοί. Τό ψέμα αυτό μάς κάνει «απολίτιστο καλαμπαλίκι», ψευτες και κωτεργάρηδες, σε όλα μας, άρα και στη γλώσσα. Δε θά θέλαμε ψεύτικη γλώσσα αν δεν ήταν ψευτισμένη ή ψυχή μας. "Η γλώσσα, μάλιστα, έχει μεγαλειότερη σημασία παρ' ό,τι άλλα φαινόμενα, γιατί «είναι

ο φακός που μαζέβει μέσα του όλες τις ψευτιές της ελληνικής παράδοσης» «Όσο δεν αλλάζει, ωστόσο, η ψυχολογία του Ρωμιού, αδύνατο ν' αλλάξει και η γλωσσική του πίστη». Το σωστό, λοιπόν, θα ήταν να χτυπήσουμε πρώτα την πηγή της ψευτιάς, το αίτιο και όχι το αποτέλεσμα, την ψευτισμένη και σαραβαλιασμένη, από τη βυζαντινή παράδοση, ρωμική ψυχή. Μά για τοῦτο τὸν πόλεμο δὲ νομίζει κατάλληλο τὸν ἑαυτὸ του ὁ Βλαστός. Ἐκεῖνος πολεμᾷ γιὰ τὴ γλῶσσα ποὺ δὲν εἴμαστε βέβαιοι, ἄλλωστε, στὴ δική μας συγκεκριμένη περίπτωση, ἂν εἶναι μονάχα ἀποτέλεσμα ἢ καὶ αἰτία, ἢ, ἀξεμπερδευτα μπλεγμένα, καὶ τὰ δύο μαζί.

Ἄλλὰ τὸ κατηγορηματικὸ αὐτὸ πρόσταγμα ποὺ τὸν σπρώχνει νὰ μάχεται, ὑπακούοντας σ' ἕνα ἀδιάκοπο «πρέπει», δὲ βγαίνει μονάχα ἀπὸ λόγους ἠθικούς. Βγαίνει καὶ ἀπὸ ἕνα θεωρητικὸ, καθαρὰ δογματικὸ κοίταγμα τοῦ ζητήματος. Ὁ Βλαστός, ἀπὸ τὰ πιὸ νεανικά χρόνια του ἀκόμα, ἀφοῦ μελέτησε ἐπίμονα γλῶσσα καὶ γλωσσικὸ ζήτημα, καταστάλαξε σὲ μερικά συμπεράσματα ποὺ τὰ θεωρεῖ, σήμερα πιά, τελειωτικά. Ἡ γραφτὴ γλῶσσα ἢ δημοτικὴ δὲ μπορεῖ νὰ δανειστῆ τύπους καὶ φωνητικὴ — καὶ αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸν οὐσιαστικὸ σκελετὸ κάθε γλώσσας — ἀπὸ τὴν καθαρῆς, γιατί ἡ καθαρῆς εἶναι ξένη γλῶσσα γιὰ μᾶς, πεθαμένη καὶ ἀμίλητη, καὶ καμμιά λογοτεχνικὴ γλῶσσα δὲ δανείστηκε ποτέ της τύπους καὶ φωνητικὴ ἀπὸ ἄλλη ξένη⁽¹⁾. Ἡ καθαρῆς πρέπει νὰ ξεριζωθῆ ὅσο γίνεται πιὸ ἀλύπητα, σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς τύπους καὶ τὴ φωνητικὴ, γιατί «εἶναι ἀρώστια, φλόγωση, ἀφτρα, μόλεμα, πυρετός», γιατί στράβωσε καὶ κακοφόρμισε τὴ ζωντανὴ τὴ γλῶσσα μὲ τὴν τεχνητὴ της τυραννία. Τὸ ξεριζωμὰ δὲ μπορεῖ πιά νὰ γίνῃ μὲ τὸ καλὸ καὶ μὲ τὴ λογικὴ, μὰ χρειάζεται ζόρι καὶ μπαλτά, καὶ θὰ μᾶς κἀνῃ, βέβαια, κάμποση ζημιὰ, — διακόσια κοντὰ χρόνια μᾶς δουλεύει ἡ καθαρῆς, — σοβαρὴ, μάλιστα, σὲ μερικά πράγματα, μὰ δὲν ὑπάρχει ἄλλο γιατρικὸ. Ἄν δὲ σπάσουμε τὴ σάπια «ἐλληνικὴ» παράδοση, εἴμαστε «χαμένοι καὶ χαμένοι». Στὸ μεταχείρισμα τῆς δημοτικῆς πρέπει νὰ δειχνόμαστε ὅσο γίνεται πιὸ αὐστηροὶ καὶ νὰ μὴν παραστρατοῦμε ἀπὸ τὸν κανόνα, — φωνητικὸ, γραμματικὸ, — «γιατὶ μόλις ανοίξουμε λιγάκι τὴν πόρτα, ὁ ακατάστατος καὶ ρέμπελος Ρωμιὸς θα πάρει δρόμο». Ἐξαιρέσεις θὰ μπορέσουμε νὰ δεχτοῦμε «μοναχὰ ὅταν ἔρθει ὁ καιρὸς ποὺ θα θρονιαστεῖ γιὰ τὰ καλά ἡ δημοτικὴ στο κράτος». «Γιατὶ τότε θα ἔχουμε καὶ τὴν εξουσία στα χέρια-μᾶς».

(1) Ὅλες τοῦτες οἱ γλωσσικὲς ἰδέες τοῦ Βλαστοῦ καὶ οἱ παρακάτω βρίσκονται διατυπωμένες στὴ «Διγλωσσία». Μερικὲς τὶς παίρνω καὶ ἀπὸ γράμματα τοῦ πρὸς ἔμμενα.

Σήμερα εἴμαστε ἄγλωσσοι καὶ ἀνεκατόγλωσσοι. Μὰ ἡ φάση τούτη, πιστεύει ὁ Βλαστός, θὰ εἶναι περαστικὴ. «Καὶ ἰσῶς μάλιστα νὰ βγει καὶ σε καλὸ λιγάκι, γιατί θα μᾶς βοηθήσει νὰ δοκιμάσουμε τὶς μικραλλαγές ποὺ μπορεῖ νὰ χρειάζονται σε μερικά καθέκαστα τῆς ψυχαρικῆς διδασχῆς». Δὲ λέει ὁ Βλαστός ποιὲς εἶναι οἱ «μικραλλαγές» αὐτὲς ποὺ θὰ τὶς «δοκιμάσουμε». Λέγει ὅμως κάτι ἄλλο. Πῶς δὲν εἶναι ἀπίθανο ν' ἀφήσῃ πίσω της ἡ καθαρῆς κάποια σημάδια — ὅσο λιγότερες οἱ «βλογοκομάδες» τόσο καὶ πιὸ μεγάλη ἢ δόξα μᾶς — καὶ ὅτι πήραμε καὶ θὰ πάρουμε ἀκόμα πολλὰ ἀπὸ τὴν καθαρῆς, «μα τὰ δανεικά-μᾶς εἶναι στο λεχτικὸ, ποτέ της ψυχῆς» (τυπικὸ, σύνταξη, φωνητικὴ). Τελειωτικά ἀπὸ τὰ καθαρῆς «κάρκαδα καὶ τὰ σακατέματα» θὰ μᾶς γλυτώσῃ μονάχα τὸ σκολιό, αὐτὸ θὰ τὰ ξεκάνῃ μιά γιὰ πάντα. Καὶ τότε, ὅπως τὸ αἷμα ἀπ' τὴν καρδιά, ἡ ζωντανὴ μᾶς γλῶσσα θ' ἀπλωθῆ σὲ ὅλη μᾶς τὴ ζωὴ, «καλομόρφωτη καὶ λιγερὴ, ψιλοκέντητη κι ατσαλοβάφτιστη, κλασικὴ γλῶσσα, μίαν ολοζωντανὴ Κοινὴ». Καὶ θὰ μπορῆ τότε νὰ ὑπηρετῆ κάθε ἀνάγκη καὶ κάθε διάθεση τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς, ἀπὸ τὶς πιὸ τρεχούμενες ὡς τὶς πιὸ ἀψηλές. Γιατὶ εἶναι γλῶσσα ποὺ ἔχει πλοῦτο λεχτικὸ καὶ καταληχτικὸ καὶ ποὺ ὀλοένα θὰ πλουτίζεται καὶ μὲ σύνθετα καὶ μὲ καινούριες λέξεις, μιάς καὶ τὸ μέταλλο της εἶναι ἀκόμα ζεστό, ἔτσι ποὺ νὰ μπορῆ κανεὶς νὰ πλάθῃ καὶ νὰ πλάθῃ. Σ' ἕνα μονάχα φαίνεται φτωχὴ, ἢ δημοτικὴ: στὶς ρίζες. Καμμιά ὅμως γλῶσσα δὲν εἶναι πλούσια στὸ κεφάλαιο αὐτό.

Ἡ γλῶσσα εἶναι κοινωνικὸ φαινόμενο ἔχει πάντα «πολὺ στενὰ συναλίκια με τὰ κοινωνικά καὶ πολιτικὰ περιστατικά». Μὰ τὰ περιστατικά τοῦτα πουθενὰ δὲν παίρνουν τόσο πλάτος, καὶ τόση ἔνταση, καὶ τόση σημασία γιὰ τὴ ζωὴ ὅλης τῆς χώρας, ὅσο στὶς πολιτείες. «Κανεὶς δὲν το αρνιέται πῶς ἡ πολιτεία συνδιοργανίζει τὶς λαλιές ποὺ ξεχειλίζουν ἀπὸ τὰ χωριά καὶ πῶς αὐτὴ στεριώνει γλῶσσα ἐθνικὴ». Ὅσο πιὸ ἔντονη ζωὴ, πνευματικὴ πρό πάντων, ἔχει μιά πολιτεία, τόσο καὶ πιὸ πιθανὸ αὐτὴ νὰ σταθῆ τὸ κέντρο ὅπου θὰ διαμορφωθῆ ἡ γλῶσσα, ὅπως ἐκεῖ παίρνουν μορφὴ — λιγώτερο ὅμως, γιατί δὲν εἶναι φαινόμενα τόσο κοινωνικά — καὶ ἡ φιλοσοφία, καὶ ἡ τέχνη, καὶ ἡ ποίηση, καὶ ἡ θρησκεία. Αὐτὸ ἔγινε στὴ Φλωρεντία ποὺ τὸ ἰδίωμα της — τὰ τοσκάνικα — ἐπικράτησε μὲς στὶς δεκαπέντε ἄλλες ἰταλικὲς ντοπιολαλιές, αὐτὸ καὶ στὸ Παρίσι, ποὺ τὸ ἰδίωμα του, ἡ langue d'oïl, ἔγινε γλῶσσα ἐθνικὴ. Τὸ ἴδιο, λοιπόν, εἶναι φυσικὸ νὰ γίνῃ καὶ σὲ μᾶς: «Ἡ κοινὴ ἐθνικὴ μᾶς γλῶσσα θα θεμελιωθεί ἀπάνω σε μιά νικητρά διάλεκτο (μὲ δανείσματα ἀπὸ τὶς ἄλλες), κι ὄχι ἀπάνω

IQADINA 2008

σ' έναν ιδανικό και ιδιόθελο κανόνα εκλεκτισμού».

Ἡ «νικήτρα» αὐτὴ διάλεκτος, πιστεύουν οἱ νεοδημοτικιστές, αὐτὴ ποὺ πλάθεται τώρα, θάνατι ἢ «ἀθηναϊκῆ». Ἡ Ἀθήνα εἶναι, ἐδῶ κι ἑκατὸ χρόνια, τὸ μεγάλο μας ἀστικό κέντρο, αὐτὴ δίνει τὸν καὶ κατεύθυνση σὲ ὅλη τὴν ἐθνικὴ μας ζωὴ, αὐτὴ, μετὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφή, εἶναι ἡ πιὸ «πανελλήνια» ἑλληνικὴ πόλη. Φυσικό, ἄρα, ἐδῶ νὰ γίνῃ τὸ τελειωτικὸ ζύωμα ἀπὸ ὅπου θὰ βγῆ μὲ σταθερὸ κι ἐνιαίον, ὅπως δὲ ποτε, γραμματικὸ καὶ φωνητικὸ τύπο, μὲ σύνταξη βασισμένη στὸ πνεῦμα τῆς γλώσσας, μὰ καὶ δουλεμένη, ὅμως, ἔτσι ποὺ νὰ ἐπαρκῆ σὲ ὅλες τὶς ἀνάγκες τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς, μὲ λεχτικὸ κατασταλαγμένο καὶ ξεκαθαρισμένο, κοντολογίης, μὲ τὴν ὀριστικὴν τῆς μορφή, ἢ νέα γραφτὴ μας γλώσσα.

Τοῦτο δὲν τὸ δέχεται ὁ Βλαστός. Τὸ μεγάλο χώνευτῆρι τῆς νέας γραφτῆς μας δὲ μπορεῖ νὰ σταθῆ ἢ Ἀθήνα, ὅπως στάθηκε γιὰ τὰ Ἰταλικά ἢ Φλωρεντία, καὶ τὸ Παρίσι γιὰ τὰ γαλλικά, γιατί «ἡ λεγόμενη μορφωμένη κοινωνία τῆς Ἀθήνας»—ποῦ αὐτὴ, φυσικά, ἐξουσιάζει καὶ στὴ γλώσσα, ὅπως καὶ σ' ὅλα τ' ἄλλα ζητήματα,—«εἶναι σάπια κι ὅσο γίνεται ἀμόρφωτη. Προτιμᾷ τὸν τυφλοσύρτη τῆς καθαρέβουσας καὶ δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ κανὴν ιδέα τι θα πει ποιήσῃ ἀληθινή». «Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ψευτομορφωμένοι—«φιδές καὶ σνομπάρια»—εἶναι «ἀγλωσσοὶ καὶ ἀνεκατόγλωσσοι», «γλωσσοχαλαστήδες, χατζηψέφτηδες, πεθαμενατζήδες», φουσκίδι μόνον γιὰ τοὺς ἀληθινούς δημοτικιστές, καὶ ὄχι νομοθέτες. Εἶναι ἀγιάτρευτα μολεμένοι ἀπὸ τὸ βυζαντινισμό. Θέλουν νὰ κρατήσουν στὴ ζωὴ γραμματικούς τραγέλαφους καὶ ψεύτικους τύπους. Τοῦτοι ὅμως ἀδύνατο νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὸ θάνατο, ὅσο κι ἂν παίρνη μιά γλώσσα «το καλοῦπι τῆς αστικῆς χρήσης». Καὶ θάρρη μέρα ποὺ μοιραῖα θὰ ξεκαθαριστοῦν.» Ὅταν «το κράτος καὶ ἡ κοινωνία θα δεχτοῦνε τὴ δημοτικὴν, ξέθαρα κι ἀσυζήτητα, γιὰ τὴ μόνη ἀληθινή ἐθνικὴ γλώσσα», ὅταν «οἱ φυσικοὶ γλωσσοκοί νόμοι θα ξαναβρῶν τὸ δίκιο-τους καὶ θα πετάξουν ὄξω μιά γιὰ πάντα ὅλα αφτά τ' ἀπομεινάρια τῆς ἐλληνοσκληβιάς, ὅλους τοὺς φόβους καὶ τὰ μισερὰ τρουπώματα τοῦ μορφωμένου ταῖφα».

Εἶπαν τὸ Βλαστό λεξιθήρα. Καὶ ἀλήθεια, καὶ τὰ πρῶτα τοῦ ποιήματα ὅταν διαβάζουμε, καὶ τὰ κατοπινὰ—αὐτὰ ἰδίως—καὶ τὸ τελευταῖο τοῦ πεζοῦ ἔργο, καὶ ὅταν βλέπουμε τὸ ἐξηγηματικὸ γλωσσάριον ποὺ ἔβαλε στὸ τέλος τῆς «Ἀργῶς», καὶ τὸ θησύρισμα τῶν λέξεων ποὺ ἔκανε στὰ «Συνώνυμα καὶ στὰ Συγγενικά», δὲ μᾶς μένει καμμιά ἀμφιβολία ὅτι ὁ Βλαστός παθαίνεται γιὰ τὶς λέξεις, ὅτι τὶς κυνηγᾷ μὲ πραγματικὴ μανία συλλέκτη. Ἀλλά, ὅσο καὶ ἂν εἶναι τὸ λεξιθηρικὸ πάθος του, τὶς

λέξεις δὲν τὶς κυνηγᾷ, βέβαια, γιὰ γούστο, γιὰ χάξι, μὰ γιατί ἔχει τέλεια συνείδηση τοῦ τί ἀξίζει γιὰ ἓνα ἀληθινὸ ποιητὴ ἢ λέξη. Καὶ γιατί, ἀκόμα, δὲ θέλει νὰ χαθῆ ὁ πλοῦτος τῆς δημοτικῆς ().

Ἀπὸ τὰ ποιήματα τῆς ὀριμότητάς του κυρίως κι ἐδῶθε—στὰ συννέτα ἐπικρατοῦν σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ τὰ σύνθετα, καμωμένα ἀπὸ τῆς κοινῆς χρήσης λέξεις—φανερόνεται σα λεξοθησαυριστὴς καὶ λεξοπλαστής ὁ Βλαστός. Κυνηγᾷ τὶς λέξεις—ρήματα, ἐπίθετα, οὐσιαστικά—ὅπου τὶς βρῆ, σὲ λεξικά, σὲ γλωσσάρια, στὰ μνημεῖα τὰ δημοτικά, σὲ ζωντανὰ τοπικά ἰδιώματα—ἰδίως τῆς πατρίδας του, τῆς Χίου—καὶ τὶς μεταχειρίζεται θαρρετά, καὶ ἄς εἶναι καὶ οἱ πιὸ ἀσυνήθιστες, καὶ οἱ πιὸ ἀγνωστες, στὴν κοινὴ, τοῦλάχιστον, πανελλήνια χρῆση, καὶ μολεμένες ἀπὸ τὸ φαρμάκι τῆς σκληβιάς. Ἀλλὰ στὴ σημασιολογία, στὶς διαθέσεις τῶν ρημάτων, στὴ μορφολογία τῶν λέξεων, στὴ φωνητικὴ, στὴν προτίμηση γιὰ ὀρισμένους τύπους, στὴν προσπάθεια νὰ μεταχειριστῆ λέξεις μὲ κατάληξη ἢ μὲ ρίζα καθαρὰ δημοτικὴ, ἐνῶ ὑπάρχουν ἀκριβῶς ἀντίστοιχες λόγιες, ποὺ ἔχουν ἀπὸ χρόνια καὶ ὀριστικὰ καθιερωθεῖ στὴν κοινὴ χρῆση, καὶ πρό πάντων στὶς λέξεις ποὺ ὁ ἴδιος ἐπιχειρεῖ νὰ φτιάσῃ, οὔτε ὀρθὰ πάντα οὔτε πάντα πιτυχημένα ἐργάζεται. Γράφει πόταπος καὶ νόσταλγος, καβαλαριά, γέρνω νὰ παραδεχτῶ, ζουγράφος, χρουστῶ, χρησιμέφτηκαν ἀντὶ χρησιμοποίησαν^(*), τυχερός μὲ τὴν ἔννοια τοῦ τυχαῖος, καὶ τὸ ἔτυχε μὲ τὴν ἔννοια τοῦ συνέβη, γράφει—μολονότι ὁμολογεῖ ὅτι κάθε βοήθεια στὸ λεχτικὸ ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα ἢ τ' ἀρχαῖα ἑλληνικά εἶναι καλοδεχάμενη—ἐνορασιά, καταλαβαστός, ψιλός καὶ ὄχι λεπτός (λέμε πτώση), Μεσοχρονιά (Μεσαίωνας), Ξαναγέννηση (Ἀναγέννηση), ἐχω ξακουστά, ξαφηγηματικὸ, συμπιάσματα (σύνθετα), ὕφος σπιτίσιο (κατὰ τὸ σπιτίσιο φαγητό, ἀντίστοιχο πρὸς τὸ ἀγγλικὸ *homely* καὶ ὄχι τὸ γαλλικὸ *familier*), ξεβλέπιση, ἀποβλέπιση, ξαγνάντιση ἀντὶς γιὰ προοπτικὴ, διάπαθη καὶ κάμποσα ἄλλα τέτοια. Οἱ ἀρχές ποὺ τὸν ὀδηγοῦν στὴ λεξοπλαστικὴ καὶ τὴ λεξοσυλλεκτικὴ του δουλειά, εἶναι: λέξεις

(*) Ὁ πλοῦτος τοῦ λεχτικοῦ χάνεται σήμερα γιὰ δυο λόγους· ὁ πρῶτος εἶναι ποὺ στο σκολιὸ το παιδί δε μαθαίνει τὴ γλώσσα-του κ' ἔτσι σιγὰ σιγὰ τὴν ξεμαθαίνει καὶ τὴν ξεχνᾷ. Ὁ δεύτερος λόγος εἶναι ἡ σημερινὴ ἀπάθεια κι ἀδιαφορία τῶν ἀνθρώπων (ἀκόμα καὶ στὴ φιλολογία) γιὰ τὴν ἀμορφία τῆς σωστῆς λέξης, γιὰ τὴν ἀκριβολογία, γιὰ τὴ ζουγραφικὴ λέξη, γιὰ τὸ Λόγο. Μὰ δὲν πρέπει γι' αὐτό νὰ τὰ ρίξουμε ὅλα κάτω καὶ νὰ πούμε «Κόψου μου τὸ κεφάλι, ἀγά, ν' ἀγιάσω». Ὅχι, πρέπει νὰ κάνουμε τὰ δυνατό-μας γιὰ νὰ σώσουμε τὸν πλοῦτο τῆς δημοτικῆς ποὺ ἀρχίζει νὰ χάνεται βιαστικά. Πῶς δὲ θα προφτάσουμε νὰ τὸν σώσουμε ὁλάκερο, δὲν εἶναι λόγος γιὰ νὰ μείνουμε μὲ τὰ χέρια σταβρωμένα. (Ἀπὸ γράμμα)

(**) Ὁ Βηλαρῶς γράφει «ἐπιχειριστοῦν» μὲ ἐνεργητικὴ σημασία. (Κρουμπάχερ, «Προβλ. Νεωτ. Γραφ. Ἑλληνικῆς», σ. 188).

δοο γίνεται πιό άγνά δημοτικές και πιό ποιητικές, άδρες, έκφραστικές, ζουμερές λέξεις «πού να μη βγαίνουν απο τα σύνορα της κατανοητής γλώσσας»⁽¹⁾, και λέξεις—καθώς όρμήνευσε ό Du Bellay—καμωμένες «με διάκριση, αναλογία και σίγουρο αφτί». Τέτοιες λέξεις άδρες, ζουμερές, καμωμένες με σίγουρο αφτί, συναντούμε κάθε τόσο στο έργο του Βλαστόυ. Είναι λέξεις πού τις άκούνε πάντα ευχάριστα, σά γνώριμες και σά συχνά άκουσμένες, κι άς είναι νέες και άς είναι άσυνήθιστες, και οί λίγοι και οί πολλοί και πού δείχνουν ότι ό καλλιτέχνης αυτός πού ζυγίζει και διαλέγει με τέτοια περίπαθη φροντίδα τις λέξεις, ξέρει τί μεγάλο ρόλο παίζει ή λέξη στο ύφος, ξέρει ότι ή λέξη είναι όλο τό ύφος σχεδόν.

Τό ύφος του Βλαστόυ και στην ποίηση και στο πεζό, άν θέλαμε γενικά νά τό χαρακτηρίσουμε, θά έπρεπε νά τό χωρίσουμε—όχι φυσικά έντελώς ξεκομμένα, τά χωρίσματα αυτά είναι πάντα λίγο τεχνητά—σε δυό περιόδους. Στην περίοδο—για τά ποιήματα—της «'Αργώς», και κατόπιν των άλλων τραγουδιών, και στο πεζό, στην περίοδο των «Κριτικών Ταξιδιών» και της «Διγλωσσίας».

Η περιγραφή, ή χρωματική ιδίως, είναι ό,τι κυριαρχεί στα πεζά της πρώτης περιόδου του Βλαστόυ. Όταν αφήνη—μά ποτέ όλωσδιόλου—τόν έξωτερικό κόσμο και στρέφεται πρós τόν κόσμο των ιδεών, τότε ό λόγος του ξεραίνεται λίγο, χάνει τόν ποιητικό του παλμό. Μά διατηρεί πάντα κάποιο ρυθμό, ταιριαστόν με τό θέμα. Και πότε γίνεται γοργός, φτερωτός, και σά νά κόβεται από τή νευρικήτητα, σε μικρές μιμικρές φράσεις πού δονούνται από πάθος μαχητικό, πότε πάλιν, όταν τό θέμα είναι πιό αúστηρό, κυλά άργά, βαρύς και τραχύς κάπως, μά πάντα δεμένος και στερεός.

Τόν δεμένο, τόν κρουστό αυτόν λόγο τόν βρίσκουμε πιό συνειδητά και άρτιώτε

(1) Για τούς νεοδημοτικιστές τά σύνορα αυτά—κάπως στενά—είναι εκείνα πού βάζει ή «χρήση» της 'Αθήνας. Ό,τι δε μιλιέται και δε γίνεται νοητό στην 'Αθήνα, σήμερα, είναι ιδιωματικό. Για τό Βλαστό, πάλιν, τά σύνορα αυτά σά νά πλαταιίνουν παρά πολύ, και τοπικά και χρονικά. Τοπικά σ' όλη τήν 'Ελλάδα, παντού όπου υπάρχουν 'Ελληνες και μιλούν, άφού μεταχειρίζεται λέξεις, πιστεύοντας, βέβαια, πώς μένει στα σύνορα του νοητού,—πού μπορεί—ιδίως οί παρμένες από τά τουρκικά—νά είναι και έντελώς ιδιωματικές. Και χρονικά σά νά έκτείνη τά σύνορα του νοητού άπερίοριστα, άφού πολλές του λέξεις άσφαλώς δε θά υπάρχουν στη σημερινή διημιλούμενη γλώσσα, και από καιρό θά έπασαν νά κυκλοφορούν, και θά έχουν—φαντάζομαι—θησαυριστεί σε γλωσσάρια και λεξικά από παλιά γλωσσικά μημεία. Για τό Βλαστό κάθε λέξη έλληνική σε όσο στενή περιοχή και άν μιλήθηκε και σε όποιο και όσοοδήποτε χρονικό διάστημα, έχει δικαίωμα ζωής, έχει δικαίωμα νά χρησιμοποιηθή από τό λογοτέχνη—άδιάφορο άν θά ξαναμπή ή όχι στη χρήση, και σε τί χρήση, στενή ή πανελληνία. Όπως τό ίδιο δικαίωμα έχει και κάθε νέα λέξη φτιασμένη με αναλογία, διάκριση και σίγουρο αφτί.

ρα δουλεμένο, στα ποιήματα της δεύτερης περιόδου του Βλαστόυ. Τό πάθος του για τό επίθετο δέν τόν αφήνει ούτε έδω, και άκόμα περισσότερο πληθαίνουν έδω οί άσυνήθιστες λέξεις. Μά κακόφωνα επίθετα σπάνια συναντούμε και σπάνια ή λέξη μάς σταματά σά λέξη πού δέν τή συνεπαίρνει τό κύμα, και δέν τήν κάνει ένα σώμα με όλα τ' άλλα ή φλόγα του λυρισμού. Ό λόγος είναι πυκνός, ώριμος, γυμνωμένος από κάθε περιττό βάρος, μεστός από πείρα της ψυχής και του νοού, και άναδίνει πάντα, είτε άπαλαίνει, είτε μένει άύστηρός και ήρωϊκός, τή δική του άρμονία. Έδω μία άληθινή προσωπικότητα έκφράζεται με ένα άληθινά προσωπικό τρόπο.

Θά δούλεψε πολύ ό Βλαστός—όσο και στον ποιητικό λόγο, φαντάζομαι, ίσως και περισσότερο—για νά διαμορφώσει και στο πεζό, ύφος όμοια προσωπικό με τό ποιητικό του.—τό ύφος της δεύτερης του περιόδου. Τό ύφος αυτό τό βλέπουμε σε όλα τά τελευταία πεζογραφήματά του, και πρό πάντων στη «Διγλωσσία». Είναι ένα ύφος «τίμιο», παστικό, καλά δεμένο στους άρμούς του, χωρίς στριφογυρίσματα και καντέντσες τάχα μουσικές, χωρίς λιγοδρες και νερουλιάσματα, όπου ή λέξη είναι σωστή πάντα και μετρομένη και όσο γίνεται πιό έκφραστική. Υφος πού ξέρει, όταν θέλη, νά γίνεται και ζωγραφικό, μόνο πού ή ζωγραφία έδω είναι συχνότερα ένα γλήγορο σκίτσο καμωμένο με δυό· τρεις πινελιές, κάποτε με μία λέξη, ή καλλίτερα, μία καρικατούρα. Γιατί και ό τόνος του βιβλίου είναι πέρα ως πέρα πολεμικός. Χωρατεύει ό Βλαστός, ειρωνεύεται, μά τό πιό πολύ δίνει άλύπητες κατακεφαλιές με τό βούνευρο του σατυριστή. Ποτέ όμως δε φαρμακώνει. Στο βάθος του θυμού του και των έξάψεων ξανοίγει πάντα κάτι τό τίμιο και τό ντόμπρο, μία λυρική όργη, τό μένος του φανατικού πού βλέπει νά του τσαλαπατούν τά όσια και τά ιερά, πού βλέπει «ψιλικατζήδες και φουσκαντέρηδες» ν' άρνιούνται άλήθειες πού είναι φώς φανάρι γι' αυτόν.

Μά εκείνο πού δίνει στο ύφος του Βλαστόυ τή μεγαλείτερη νοστιμιά και τή θρασερή άγριμιά, πού τόσο τις άγαπά, είναι αυτή καθαυτή ή λέξη. Πολύ λίγοι άλλοι σύγχρονοι 'Ελληνες λογοτέχνες θά χαίρουνται, φαντάζομαι, και θά γεύονται βαθειά βαθειά τήν όμορφιά της λέξης, όσο ό Βλαστός, και πολύ λίγοι θά τις μεταχειρίζονται τις λέξεις με τόσο γούστο, και πολύ λίγοι θά νοιώθουν, όσο αυτός, τήν αξία τους. Όταν γράφη ό Βλαστός λουφέ, ρογάτορας, αναχεντρώνει, φλάρος, θεοτούμπης, φρεσκομυρωδάτη, κάταχανά, δρογγάτος, ζορμπαλής, τσίλικος, βρουάζει, άνασμαρίζει,—δε θά αισθάνεται είμαι βέβαιος, μιάν άπλή μόνο ευχάριστη ση του τεχνίτη πού βρήκε τή σωστή κα

έκφραστική λέξη, μὰ καὶ ἀπ' τὰ πέντε αἰσθητήριά του θὰ ὁμοῦν μέσα του χρώματα, μύρα, ἤχοι, καὶ θὰ ἀνασταίνονται μέσα του μορφές καὶ θὰ ζωγραφίζονται εἰκόνες ἀπ' ὅλη τὴ μακραίωνη ζωὴ τῆς Ρωμιοσύνης καὶ θὰ τοῦ εὐφραίνουν τὴν ψυχὴ.

Τὴ χαρὰ αὐτὴ ποῦ δίνει ἡ λέξη, γιὰ νὰ τὴν αἰσθανθῆς ἔτσι βαθειά, πρέπει νὰ εἶσαι ποιητής. Ὁ Βλαστός, εἴτε στὸ σφιχτὸ λόγο του τὸν πλαστικὸ κάτι προσπαθεῖ νὰ βάλῃ ἀπ' τὴν ψυχὴ του, εἴτε γιὰ ἰδέες παθαίνεται, εἴτε γιὰ τὴ γλώσσα πολεμᾷ, μένει ποιητής. Ποιητής μὲ τὴν πιὸ ὠραία, πάντως, μὲ τὴν πιὸ πλατειά σημασία τῆς λέξης πλάστης ζωῆς. Τὸ καθολικὸ δράμα τῆς ζωῆς ἔχει πάντα ἐμπρὸς του, αὐτὸ φωτίζει κάθε του πράξη καὶ κάθε του σκέψη, ποῦ δὲν ξεχωρίζονται μέσα του, ἀλλὰ ποῦ πασκίζει ἴσα ἴσα, νὰ τις συνταιριάζῃ ὅσο γίνεται πιὸ ἁρμονικά. Γιὰ τὸν Βλαστό ἡ ποίηση εἶναι πράξη ὅσο κι ὁ λόγος.

Ἀντρώθηκε σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου ἡ πατρίδα του, πρὸ πάντων, ἦταν πεσμένη ὥστε ἔπρεπε ὀλοδύναμα ν' ἀγωνισθῆς γιὰ νὰ σώσης κάτι καὶ γιὰ νὰ μπορέσης νὰ ἐλπίσης σ' ἕνα αὐριο καλλίτερο, καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους. Καὶ σίγουρα τούτῃ ἡ ἀνάγκη δὲν εἶναι ὁ μικρότερος ἀπ' τοὺς λόγους ποῦ ἔσπρωξαν τὸ Βλαστό, νέο ἀκόμα, σχεδὸν παιδί, ν' ἀντικρύσῃ μὲ τέτοια σκληράδα τὴ ζωὴ. Θέλησε νὰ τὴ δῆ κατάματα, σ' ὅλη τῆς τὴ στυγνὴ ἀλήθεια, καὶ εἶδε ὅτι τὴ ζωὴ τὴν κυβερνοῦν ἡ θέληση, ὁ ἀγώνας, ἡ πράξη, καὶ ὅτι τόσο πιὸ ψηλά στέκεται ὅσο πιὸ θεληματικὴ εἶναι καὶ δυνατὴ.

Εὐτυχία δὲν ὑπάρχει· ὑπάρχει μονάχα πιὸ χαλαρὴ ἢ πιὸ ἔντονη ζωὴ. Οἱ θεληματικοί, οἱ γεννημένοι δυνατοί, αὐτοὶ ποῦ ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τοὺς ξεδιαλέγει γιὰ τὸ ἀνέβασμά της, αὐτοὶ ποῦ δὲν κυβερνοῦνται ἀπὸ τοὺς γύρω τους, παρὰ τοὺς κυβερνοῦν, ζοῦνε πιὸ ἔντονα. Καὶ εἶναι πάντα οἱ λίγοι, καὶ ἔχουν πάντα ὑπέρτατο στὴ ζωὴ ρυθμιστὴ τους τὸ νοῦ.

Στὴν ἔξαρση τοῦ ἀτόμου, τοῦ δυνατοῦ, φυσικά, — μὰ τὰ άτομα, ὁποιας λογῆς, ἢ δύναμης, μιὰ κάποια δύναμη, πάντα, τὰ χαρακτηρισίζει — συνοψίζεται, μπορεῖ κανένας νὰ πῇ, ὅλη ἡ ἠθικὴ τοῦ Βλαστοῦ. Ἡ ζωὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου δὲν ἔχει ἀξία, τὸ ἀνθρώπινο δράμα σὲ ὅλη του τὴν ἔνταση, δὲν παίζεται σὲ κάθε ἀνθρώπινη ψυχὴ, καὶ δὲ μπορεῖ μιὰ μέρα ὁ ἀγώνας ὅλων μαζί τῶν ἀνθρώπων νὰ μαλακώσῃ λίγο τὸ σκληρὸ πρόσωπο τῆς ζωῆς; Τοῦτο κι ἂν γίνῃ — καὶ κατὰ κεῖ ὀδεύει ἡ ἀνθρωπότητα — θὰ εἶναι «εὐτυχία», θὰ εἶναι χόρτασμα τῶν αἰσθήσεων, θὰ εἶναι κορμὶ μόνο, θὰ

εἶναι μικροζωή. Θὰ τῆς λείπη ἡ ὑπέρτατη καὶ μόνη ἀναγκαῖα ὁμορφιά: ὁ ἠρωϊσμός ποῦ τὸν λαχταροῦν μόνο οἱ λίγοι. Κατ' αὐτόν, κατὰ τὸν ἠρωϊσμό, σπρώχνει μὲ ὅλη του τὴ σκέψη, καὶ μὲ ὅλη του τὴν πράξη καὶ μὲ ὅλο του τὸ λόγο τὸν καλλιτεχνικό, ὁ Βλαστός. Ὁχι λιγοψυχίες, ὄχι πισωδρομίσματα. Ἀγώνας κάθε στιγμῆς γιὰ ὅ,τι πιστεύουμε, μὲ τὰ μάτια στραμμένα πάντα πρὸς τὸ πιὸ ἀψηλό. Νὰ λαχταρᾷς τὰ μεγάλα, τὰ δύσκολα, καὶ γι' αὐτὰ μόνο νὰ πολεμᾷς. Ἐνας καημὸς· ὁ καημὸς «πὼς δὲν εἶναι ἡ ψυχὴ μας ὅσο θέμε μεγάλη».

Δὲν ξέρω πὼς θ' ἀντικρύσουν οἱ κατοπινοὶ τὸ Βλαστό καὶ μὲ τί ζῦγια θὰ τὸν ζυγίσουν. Μὰ γιὰ μᾶς σήμερα ξεχωρίζει σάν ἕνας πνευματικὸς ἀνθρώπος μὲ ἀδρότατη μορφὴ. Αὐστηρὸς, ἀπλὸς, στέρεος, ἴσιος, ποῦ σιχαίνεται τὰ φουσκωτὰ λόγια, καὶ ποῦ δὲν καταδέχεται νὰ δείχνῃ κάθε τόσο φανταχτερὰ αὐτὸ ποῦ κρυφοκαίει στὰ βάθη του ἀριστοκράτης. Ἄν δώσουμε στὴ λέξη τὴν πιὸ μεστή καὶ ὠραία, καὶ καθόλου στενὴ — ταξικὴ — πάντως, ἔννοια. Κάθε ἀνθρώπος διαλεκτὸς εἶναι ἀριστοκράτης.

Καὶ ἔτσι ἀκριβῶς ἂν τὸν δοῦμε ἐλεύθερα, ἔξω ἀπὸ κοινωνικὰ συστήματα καὶ ἠθικὰς, σάν ἀνθρώπο ποῦ πασκίζει νὰ στερωθῇ στὴν πάντα τρεμοσάλευτη τούτῃ ζωὴ καὶ κάτι νὰ ξανοίξῃ ἀπὸ τὸ μουσικὸ τῆς, ὁ Βλαστός παίρνει ὅλο τὸ πλάτος του. Ἀπ' τὸ ἔργο καὶ ἀπ' τὴ ζωὴ του ἀξεχώριστα βγαίνει ἕνα δίδαγμα ποῦ μπορεῖ νὰ σταθῇ γόνιμο γιὰ πολλοὺς ἀπὸ μᾶς. Καὶ πρὸ πάντων γιὰ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ γλώσσα.

Ἐμεῖς οἱ νεώτεροι, ἐδῶ καὶ εἴκοσι χρόνια, σὰ νὰ ρίξαμε πάρα πολὺ κάτω τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Οἱ παλιότεροι — καὶ σὲ τοῦτο στάθηκαν κι ἐκεῖνοι ὑπερβολικοί — τὸ εἶχαν ἀνεβάσει στὴν κορυφὴ τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς, καὶ σχεδὸν, ὅλη τὴν πνευματικὴ μας ζωὴ στὸ γλωσσικὸ ζήτημα τὴν εἶχανε κλείσει. Μὰ καὶ μεῖς τὴν ἀντίδραση, τὴ φυσικὴ, βέβαια, στὴν κακὴ αὐτὴ διαβάθμιση τῶν πνευματικῶν προβλημάτων, τὴ σπρώξαμε πάρα πολὺ μακριά. Καὶ ἀπὸ πρῶτο ποῦ ἦταν, μὲ μιὰ νέα κακὴ πάλι ἐκτίμηση, κάναμε τὸ γλωσσικὸ ζήτημα στερνό.

Ὁ Βλαστός μᾶς ἀνακαλεῖ στὴν τάξη. Μὲ τὸ πλούσιο περιεχόμενο ποῦ δίνει στὸ ζήτημα τῆς γλώσσας, μᾶς δείχνει ὅτι πρέπει τὸ ζήτημα τοῦτο νὰ πάρῃ γιὰ μᾶς ὄχι, βέβαια, τὴν πρώτη, οὔτε τὴν ὕστερη, μὰ τὴ θέση ποῦ τοῦ ταιριάζει.

Πολεμώντας γιὰ τὴ δημοτικὴ, πολεμοῦμε γιὰ τὸ ἀνέβασμα τῆς ζωῆς, πολεμοῦμε γιὰ τὴν ποίηση. Γιατί — ποτέ ἄς μὴν τὸ ξεχνοῦμε — «ὁ μέγας στίχος καὶ ἡ ανοιχτικὴ ζωντανὴ γλώσσα εἶναι ἀδέρφια ἀξεχώριστα».

Κ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ